

Asia: VN/28937/2021

Arviomuistio pienriitamenettelystä

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Johdanto

Itä-Suomen hovioikeus (jäljempänä hovioikeus) kiittää oikeusministeriötä mahdollisuudesta lausua otsikkoasiasta.

Tulisiko Pienriitamenettelystä säätää?

Hovioikeus katsoo lähtökohtaisesti, että pienriitamenettelyn tavoitteet oikeudenkäyntikulujen pienentämiseen pienissä riita-asioissa ovat kannatettavia ja esitetyillä vaihtoehdoilla siihen on mahdollista päästä. Nykyisillä riita-asiain oikeudenkäyntimenettelyillä ei ole päästy siihen, että oikeudenkäyntikulujen määrään olisi tehokkaasti päästy vaikuttamaan niin, etteivät ne muodostu huomattavan suuriksi riidan intressiin nähden. Hovioikeus kuitenkin kiinnittää huomiota siihen, että tuomioistuimet tarvitsevat jo nyt lisärahoitusta ja henkilöstöä suurten juttumäärien vuoksi ja uusi menettelytapa kasvattaa juttumääriä, jolloin lisäresurssien tarve kasvaa. Hovioikeus viittaa myös tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean mietintöön (OMKM 2003:3), jonka näkemyksen mukaan Suomessa ei tuolloin ollut näköpiirissä tarvetta uudelle yksinkertaistetulle riita-asiain oikeudenkäyntimenettelylle.

Erityinen potentiaalinen hyöty pienriitamenettelystä voisi kuitenkin olla (suorien) oikeudenkäyntikulujen ennustettavuuden parantumisessa (tähän liittyen ks. myös Klaus Viitanen: Asianajopalkkiot – kilpailu vai sääntely? Edita 2011, s. 37). Arviomuistion oikeusvertailua koskevassa luvusta ilmenee, että useamman maan kohdalla pienriitamenettelyn oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuudelle on säädetty rajoja. Myös Kehittämiskomitean mietintö 2003:3 on varovaisesti kannattanut myös oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8c ja 8d §:ien kaltaista kulukattoa

(OMKM 2003:3, s. 209). Mikäli riitaprosessin oikeudenkäyntikulujen ennustettavuuteen pystyttäisiin vaikuttamaan parhaiten säätämällä uudentyyppisestä riitaprosessista harkitsemalla kyseisen prosessin piiriin kuuluville riita-asioille pääsäännöstä poiketen kulukattoa, hovioikeus pitää menettelystä säätämistä tarpeellisenä. Tällöin kuitenkin lainvalmisteluvaiheessa pitää ottaa vahvemmin kantaa perusteeseen poiketa täyden korvauksen periaatteesta ja siihen liittyvästä tavoitteesta ennalta ehkäistä tarpeettomia epävarmoja oikeudenkäyntejä sekä oikeudenkäyntiä pitkittäviä vääriä ja perusteettomia väitteitä (ks. esim. OMKM 2003:3, s. 208 sekä HE 107/1998 vp, s. 12). Jatkovalmistelussa lienee tällaisessa tapauksessa syytä myös selvittää vaikuttaako mahdollisesti oikeudenkäyntikulujen rajoittamistoimenpiteet pienriita-asialle myönnettävään oikeusapuun.

Millainen pienriitamenettelyn tulisi olla, jos siitä säädetään?

Mikäli pienriitamenettelystä säädetään hovioikeus pitäisi arviomuistion tapaan johdonmukaisena ratkaisuna, että intressiraja olisi 5.000 euroa. Intressirajaa voidaan tarpeen vaatiessa myöhemmin lainsäädännöllä tarkistaa. Hovioikeus pitäisi tässä suhteessa myös johdonmukaisena, että kaikki mainitun intressimäärän alittavat riita-asiat käsiteltäisiin lähtökohtaisesti pienriitamenettelyssä. Luonnollisesti myös sellaiset riitautuneet summaariset asiat, jotka alittavat intressiltään 5.000 euroa, tulisi tässä tapauksessa käsitellä pienriitamenettelyssä. Intressin määrää arvioitaessa on syytä ottaa huomioon oikeudenkäymiskaaren 18 luvun säännökset.

Mahdollista jatkovalmistelua ajatellen hovioikeus myös kehottaa valmistelutyöryhmää ottamaan kantaa pienriitamenettelyissä käsiteltävien asioiden laatuun ja arvioimaan voidaanko esimerkiksi häätöä tai elatusta koskeva riita-asia siirtää käsiteltäväksi pienriitamenettelyssä. Alustavasti hovioikeus ei näkisi esteitä tällaisten jutturyhmien käsittelemiselle pienriita-asioina. Toisaalta moni jutturyhmä ei vähäisestä intressistään huolimatta välttämättä pienriitamenettelyyn soveltuisi. Tällaisia juttutyyppisiä olisivat esimerkiksi erilaiset moitekanteet sekä työoikeudelliset riidat. Myös erityisen hankala ja mahdollisen ennakkoratkaisuvarvon sisältävä (sekä ns. pilottikanteet), mutta intressiltään pieni asia tulisi voida siten siirtää täysimittaisena riita-asiana käsiteltäväksi. Toisaalta taas intressirajan ylittävä, mutta sisällöllisesti yksinkertainen riita-asia voisi tarpeen tullen asianosaisten suostumuksella olla mahdollista käsitellä pienriita-asian käsittelyjärjestyksessä. Hovioikeus katsookin tarpeelliseksi säätää mahdollisuudesta siirtää riita-asia toiseen menettelyyn tuomioistuimen harkinnan ja mahdollisesti asianosaisten suostumuksen perusteella. Tällöin harkinnassa jätettäisiin joustovaraa myös jutun sisällöllisen laadun arvioinnille.

Kuten arviomuistiossa on esitetty, pienriitamenettelyn piiriin kuuluvat asiat voisivat hovioikeuden näkemyksen mukaan soveltua joissain tapauksissa myös kärjänotaarien ratkaistavaksi. Pienriitamenettelyn piiriin kuuluvissa asioissa olisi hovioikeuden näkemyksen mukaan edelleen syytä soveltaa tuomioistuinharjoittelusta annetun lain 16 §:n rajoituksia kärjänotaarin toimivallasta riita-asiaissa. Hovioikeus ottaa toisaalta kuitenkin huomioon, että esimerkiksi monet luvussa 4.3. esitetyistä vaihtoehdoista keventää menettelyä edellyttävät tuomarilta rohkeaa ja jämäkkää materiaalista prosessinjohtokykyä, minkä voidaan katsoa kehittyvän hiljalleen kokemuksen myötä.

Hovioikeus ei kannata arviomuistiossa esitettyjä useita sääntelyvaihtoehtoja, jotka vaikuttavat oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta arveluttavilta. Tällaisina vaihtoehtoina on esitetty esimerkiksi muutoksenhaun kieltämistä (s. 96) tai näyttöratkaisusta valittamisen kieltämistä (s. 100), kevyempää perusteluvelvollisuutta (s. 92–93) tai asian käsittelemistä pelkästään kirjallisessa menettelyssä (s. 83–86). Arviomuistiossa esitetyn perusoikeuksiin liittyvien ongelmakohtien ohella hovioikeus toteaa, että useassa tilanteissa esimerkiksi asianosaisten vaatimusten ja perusteiden selvittäminen on suullisessa menettelyssä huomattavasti prosessitehokkaampaa kuin kirjallisesti tapahtuvat selvityspyynnöt. Ottaen myös huomioon hovioikeuden roolin arvioida käräjäoikeuden tuomioiden oikeellisuuden ja oikeudenkäytön yhtenäisyyttä, pitää hovioikeus arviomuistion luvussa 4.6. esitettyä vaihtoehtoa hyvin arveluttavana. Perusteluvelvollisuuden keventäminen voi mahdollisesti johtaa siihen, ettei muutoksenhakutuomioistuin kykene täysin arvioimaan niitä seikkoja millä perusteella käräjäoikeus on ratkaisuun päässyt. Tällöin kynnys myöntää asialle jatkokäsittelylupa laskee, mikä oletettavasti paitsi lisäisi juttumääriä hovioikeudessa myös mahdollisesti siirtäisi painopistettä epätoivottavalla tavalla pois käräjäoikeuspainotteisuudesta. Hovioikeus ei myöskään kannata kirjallisten todistajalausuntojen laajempaa käyttämistä (s. 81–82) eikä avustajakelpoisuuden madaltamista (s. 82–83) pienriitamenettelyssä.

Hovioikeus katsoo, että arviomuistiossa esitetyt sääntelyvaihtoehdot liittyvät suurelta osin asian käsittelemiseen käräjäoikeudessa. Mikäli asian jatkovalmistelussa ei päädytä muutoksenhakuoikeuden rajoittamiseen, arviomuistiossa jää epäselväksi miten mahdollisesti säädettävä pienriitamenettely vaikuttaa juttutyyppien käsittelemiseen hovioikeudessa.

Kannanotto arvioon pienriita-asioiden lukumäärästä

Hovioikeus arvioi, että edullisempi ja kustannuksiltaan pääosin ennustettava riitaprosessi madaltaisi prosessikynnystä, mikä tulee lisäämään riita-asioiden määrää yleisissä tuomioistuimissa. Osittain pienriitamenettelyyn siirtyisi tällä hetkellä summaarisina riita-asioina tai laajoina riita-asioina haettuja juttuja, mutta oletettavasti myös uusien riitatyyppien määrä tulisi lisääntymään. Esimerkiksi vuokrasuhteeseen liittyvät riidat (kuten erimielisyys vuokravakuuden palauttamisesta), erilaiset kuluttajariidat sekä yksityishenkilöiden väliset vähäisemmän intressin vahingonkorvausasiat saattaisivat lisääntyä matalamman prosessikynnyksen myötä.

Koska hovioikeuden lähtökohtainen oletama on, että pienriita-asioiden lukumäärä tulee kasvamaan, arvioi hovioikeus mahdollisen pienriitamenettelyn myös lisäävän yleisten tuomioistuinten työmäärää merkittävästi. Hovioikeus pitää tärkeänä, että tämä seikka tulee myös ottaa huomioon tuomioistuinten resurssoinnissa. Hovioikeus pitää tarpeellisena selvittää henkilöstöresurssien ohella videotallenneuudistuksen myötä pienriitamenettelyn käsittelyyn soveltuvien tilojen resurssointia. Henkilöstön työmäärässä tulee ottaa huomioon, että ilman avustajia etenevässä käsittelyssä avustajien työmäärä siirtyy tuomioistuimen materiaallisen prosessin johdon kautta tehtäväksi.

Arviomuistiossa on myös otettu huomioon, että oikeudenkäyntikynnyksen laskiessa perusteettomia kanteita saatettaisiin nostaa enemmän, mikä nostaa ihmisten ja yhteisöjen riskiä joutua aiheetta vastaajaksi riita-asian oikeudenkäyntiin (s. 129). Jatkoselvittelyssä olisi syytä harkita myös, tuleeko vakavimpiin riskitekijöihin, kuten strategisesti häirintätarkoituksessa nostettujen kanteiden ("SLAPP"), esiintymiseen varautua esimerkiksi tarkemmin valmistelutoimin. Tietyissä tilanteissa tulisi myös olla mahdollista tuomita hävinnyt korvaamaan voittaneen asianosaisen kulut täysimääräisenä.

Arviomuistiossa esitetään, että työmäärältään pienriita-asia vertautuisi pienehköön rikosasiaan (arviomuistio, s. 123). Hovioikeus ei ole mainitun arvion kanssa samaa mieltä, vaan katsoo pienriita-asian vähäisestä intressistään huolimatta pieneen rikosjuttuun verrattuna työlääksi. Avustaja- tai syyttäjävetoiseen menettelyyn verrattuna hovioikeus suhtautuu epäilevästi siihen, että suullinen valmistelu ja pääkäsittely etenisivät avustajattomassa pienriita-asiassa erityisen tehokkaasti. Onkin oletettavaa, että suullisesta valmisteluistunnosta ei useissa tapauksissa voida edetä välittömästi pääkäsittelyyn, koska asianosainen on tuonut valmisteluistuntoon merkittävän määrän uutta todistelua, johon vastapuoli tai tuomioistuim ei ole ehtinyt perehtyä. Tässä mielessä suullisen valmisteluistunnon rooli voisikin pienriitamenettelyssä korostaa myös sovintoon tähtäävyyttä ja siten toteuttaa arviomuistion luvussa 6.2. esitettyä ajatusta sovittelusta ensi vaiheena. Toisin kuin pienehköjen rikosasioiden kohdalla, useampaa pienriita-asian istuntoa pystytään tuskin käsittelemään yhden istuntopäivän aikana.

Hovioikeus olettaa siten myös, että siviiliasioden määrän kasvu tulee näkymään myös muutoksenhakuasteessa. Hovioikeus olettaa, että merkittävässä osassa pienriitamenettelyä koskevia valituksia riitautetaan alioikeuden tekemä näyttöratkaisu ja vaaditaan pääkäsittelyä. Tältä osin hovioikeus pitää tarpeellisenä uudistuksena, että videotallennusuudistuksen yhteydessä hovioikeus voisi jo jatkokäsittelylupaa harkitessaan tutustua kärjäoikeuksien videotallenteisiin. Muussa tapauksessa on vaarana, että pienriitamenettelyn edut menetettäisiin muutoksenhaussa.

Savela Antti
Itä-Suomen hovioikeus

Aalto Teija
Itä-Suomen hovioikeus - Lausuntoa valmistellut työryhmä:
Hovioikeudenneuvokset Pirjo Soininen, Lasse Tamminen ja Kari Puukka sekä
hovioikeuden esittelijä Jose Saranpää

